

Разбирането за постоянна гора в развитие

Германският професор миколог Алфред Мьолер въвежда понятието „постоянна гора“ (Dauerwald) в речника по лесовъдство през 1922 година. В основата на тази концепция според Helliwell (1977) стои забраната на голите сечи, като по този начин се осигурява непрекъснато хармонично взаимодействие на всички фактори на горската среда, толерирането на жизнените гървета, изоставянето на концепцията за стопанисване по класове на възраст и турнуси на сеч.

Авторът ѝ твърди, че при внимателно стопанисване на една постоянна гора, с отчитане на конкретните условия на месторастене, се подsigуряват нуждите на хората (от дървесина и груги ползи), без да се прави компромис с естетиката на гората, почвеното плодородие и биологичното разнообразие. Изборът на гърветата за сеч е на принципа на негативния подбор. На корен се оставят най-качествените гървета в насаждението, като по този начин се очаква да се формират сложни, близки до естествените, насаждения с голям запас на висококачествена дървесина.

Концепцията за първи път е приложена при стопанисването на гевастирана от неправилно стопанисване (пресилена сеч, паша и изнасяне на горската постилка) гора от бял бор в Саксония. С прилагането на принципите на „постоянна гора“ и подобряване на дървесния състав за няколко десетилетия е бил удвоен прирастът на гората.

Тази концепция, подобно на повечето радикални идеи в лесовъдството, преживява периоди на тотално признание и периоди на пълно отричане. По време на масовото съзнание на горите в Европа в средата на 80-те години на миналия век интересът към принципите на „постоянна гора“ се повишава и днес, под една или друга форма, те могат да бъдат открити в принципите на природосъобразното, консервационното, устойчивото и адаптивното лесовъдство (Рафаилов, 2003).

Изпълнителната агенция по горите в последната редакция на Наредбата за сечите № 8 от 18.09.2015 г. реши да въведе разновъзрастното стопанисване на горите с цел осигуряване на постоянно покритие на определени площи (насаждения) с горскодървесна растителност, като формулира чл. 35 по следния начин: „За разновъзрастното стопанисване на горите се прилага система от сечи, при която се цели осигуряване на постоянно покритие на площта с горскодървесна растителност, чрез провеждане на отгледни и възобновителни мероприятия и се прилага в чисти и смесени иглолистни и широколистни гори. Системата от сечи за разновъзрастното стопанисване се прилага при спазване на следните изисквания: определят се и се запазват жизненни гървета с качествени стъбла и корони; при всяка намеса пълнотата не се намалява под 0.5 за светлолюбивите и под 0.6 за сенкоиздръжливите дървесни видове; интензивността на намесата не надвишава 15 на сто; повторемостта на сечта се определя от състоянието и структурата на насаждението след предходната намеса, но не по-рано от 5 години; при достигане на възраст не по-малка от 80 г. за семенни и 50 г. за издънковите насаждения и започнал възобновителен процес се допускат възобновителни мероприятия, при които пълнотата не се намалява под 0.3.“ Взети са два принципа от котловинно-изборната сеч

(Костов, 2007, 2009, 2017), непрilagани досега в нито една сеч: в младите биогрупи се оставят жизненни гървета с качествени стъбла и корони и интензивността на сечта е не по-висока от 15 на сто.

Предмет на нашите изследвания са горите от източен горун (*Quercus polycarpa*). В „Режимите за устойчиво управление на горите в „Натура 2000“, стр. 110, т. 2, Лесовъдски системи, е записано императивно за този вид: прилагат се лесовъдски системи, осигуряващи устойчива разновъзрастна структура на дървостойките. Провеждат се сечи с постоянен възобновителен период и гъвкавост и диференциран подход при вземане на решения спрямо конкретната ситуация. Питаме се дали постепенните сечи в дървовите гори могат да създадат насаждения с устойчиво разновъзрастна структура? Отговорът е - не могат. Причината е корени в това, че те са срочни и при прилагането им е налице смяна на поколенията гора във времето - от зрели в млади, с което се прекъсва екосистемата и възобновителният период се отсрочва за 80 години. Младите източнорунни гори са прекрасни в лесовъдско и дървопроизводствено отношение и такива сме създали на хиляди хектари, но от екологична гледна точка са непълноценни, защото са чисти по състав и прости по строеж, гъсто склопени, едновъзрастни, с изравнен хоризонтален склон, без елементи на старата гора. Няма място под склона за светлолюбиви видове и свързаните с нея животни, особено за хилядите дребни животинчета от различни екологични и таксономични групи, които населяват старите загинали и загиващи дървета и ги разграждат, като по този начин играят изключителна роля в кръговрата на веществата и енергията.

Тогава коя сеч може да създаде постоянна дървова гора? Само котловинно-изборната безсрочна сеч, експериментирана и внедрена в ДГС - Малко Търново, и ДГС - Звездец, и то по две причини - ниската интензивност и елементите на старата гора в младите биогрупи. Ниската интензивност позволява старата компонента в насаждението да бъде изчерпана със 7-8 влизания, т.е. за 70-80 години, времето, през което биогрупите в най-старите котли ще са достигнали тази възраст, възобновителният период ще е започнал и в тях ще се водят възобновителни сечи. Насаждението ще остане с постоянен възобновителен период. Ниската интензивност на сечта осигурява щадящо екосистемата ползване. Работата само в котли ще позволява по-лесно приспособяване на животинската компонента към променящите се условия на средата. Да не говорим за това, че почвата, погрястът и оставащият дървостой са пощадени в най-голяма степен. Елементите на старата гора в младите биогрупи са два вида - жизненни дървета с качествени стъбла и корони и биотопна дървесина. Качествените стъбла ще осигуряват в бъдеще отглеждането на стойностна едра дървесина, а биотопните дървета - защита и храна на трудно подвижната част от животинския свят, както в горите във фаза на старост. Икономическата изгода ще дойде от това, че няма да се правят множество извозни и транспортни пътища и складове, а екологичната - от щадящото екосистемата ползване. Прилагането на котловинно-изборната сеч ще създаде не само устойчиви, но и природосъоб-

разни разновъзрастни насаждения, което идва от обстоятелството, че стари и млади гървета ще съществуват винаги във времето, както в природната гора. С всяко влизане ще се добива гървесина от всички категории и това ще позволи постоянно задоволяване на населението и промишлеността с необходимата гървесина. Освен това ще съществува пълен и постоянен набор от всички екосистемни услуги.

Горските гървесни и храстови видове биват сенкоиздръжливи и светлолюбиви. През 30-те години на миналия век в България се слага началото на изборно стопанисване на чистите сенкоиздръжливи и смесени със светлолюбиви видове иглолистни гори в Чамкория и този процес протича неравномерно през годините. Структурата на тези гори е с етажна, т.е. вертикална разновъзрастност, близка до постоянната гора.

Началото на подобрена групово-изборна, а от 2007 г. - котловинно-изборната, сеч за горите от източен горун се поставя през 2004 г. с демонстрация на проведеното регионално съвещание по маркирането на лесосечния фонд в ДГС - Аймос, отг. 200б, за което се остави паметна бележка към действащия лесоустройствен проект. От 2005 г. сечта се експериментира и доработва в Държавните горски стопанства в Малко Търново и Звездец, с личното участие на автора до 2007 година. През периода 2007-2011 г. ОСДГ - Бургас, прави наблюдение и оценка на сечта, които завършват с финален доклад, приет от експертен съвет на ИАГ през март 2012 г. с положителна оценка. През цялото време и до днес авторът при кореспонденция с централното ведомство по горите е поощряван за експериментирането и внедряването без знак към РДГ - Бургас, или гържавните горски стопанства и официално приемане на сечта. До 2016 г. тя е внедрена в 231 насаждения в ДГС - Малко Търново, на площ 2228 ха, или 48 % от възобновителните сечи за периода, възлизащи на 4526 хектара. Отворени са 1187 котли, всички добре възобновени. За ДГС - Звездец, насаждението протича са 51 с площ 501.1 ха от 4283.8 ха проектирани възобновителни сечи през десетилетието 2008-2018 г., или 11.69 на сто. Там се работи до 2007 година.

Котловинно-изборната сеч в източнорунните гори съчетава предимствата на изборните и постепенните сечи, като заедно с това има собствена физиономия. Възобновяването протича само в котли. Неравномерната пространствена структура върви в хоризонтална посока, необходимост, свързана със светлолюбието на източния горун. Елементът на изборност се отнася за мястото на котлите. В междукотловинните пространства не се работи подобно на съвременните дългосрочни постепенни сечи. Различното при котловинно-изборната сеч в случая се определя с оставянето на единични стари гървета в младите биогрупи и ниската интензивност.

Поради светлолюбието единичното смесване на разновъзрастни гърбови гървета е невъзможно. Възобновяването в малки котли е свързано с голяма загуба на прираст, породена от засенчването на младията от периферните гървета на майчиния гървостой. Оптималната големина на котлите е от 1 до 5 дека (Шутиц, 1999), средно 2-3 декара.

Младият в биогрупите трябва да расте в гъст склон, незасенчван отгоре, и затова оставянето на стари гървета не е произволно, а на 30-40 м едно от друго.

В малките семенни и издънковите гърбови гори за превръщане сечта води до задълбочаване на разновъзрастния характер на насаждението, а в големите - над 5-6 ха, може да доведе до създаване на постоянна гора,

което изисква уедряване на малките насаждения. Добре е за инвентаризацията и планирането в горските територии и за вземането на решения при маркирането в гърбовите гори разновъзрастните котли да бъдат ясно разграничени и видими на терена през всяко време от живота на насаждението. По тази причина съседните котли трябва да бъдат с разлика най-малко два класа на възраст. Така се създава динамична мозайка от относително едновъзрастни насаждения на различна възраст.

И накрая - за големината на котлите. Въпросът опира до това дали искаме да създаваме разновъзрастна гърбова гора с мозаечна структура и ясно видими котли, или ще си останем с разбирането за вълновидна, стъпаловидна структура на младата гора и неясно изразена и нетипична разновъзрастност. В първия случай трябва да правим големи котли с диаметър 50-60 м и на разстояние 150-180 м един от друг, за да избегнем или намалим негативното влияние на первазите върху погоста. Това значи на едното вътрешно било - един котел, а на следващото - друг, както е в отг. 47г (а) на ДГС - Звездец. Естествено това зависи от конфигурацията на терена и от количеството и качеството на погоста. За нормална работа са необходими големи насаждения - над 5-6 ха, за да се залага по един котел на два хектара. Може ли възобновяването да стане в по-малки котли? Може, но с голяма загуба на прираст. Да не забравяме, че в периферната ивица от 5-6 м на котела през първите 10 години погостът расте годишно както под склона на гората, т.е. 1-3 см, а после постепенно засилва своя растеж. В преходната зона с широчина 4-6 м погостът засилва растежа си по посока от периферната ивица към централната зона, без да достигне размера от централната зона. Тук е възможен повече от един годишен прираст, макар и не на всички фиданки, средногодишно 20-30 сантиметра. В централната зона, където погостът е освободен от конкуренцията на възрастния гървостой, той достига максимален прираст за даденото месторастение. При добре овлажнени и богати почви се явяват по 2-3 прираста през вегетационния сезон с обща годишна височина 60-70 сантиметра. Широчината на тази зона зависи от диаметъра на котела. В котли с диаметър, по-малък от 20 м, тя не се явява (И. Раков, Й. Минков, К. Кънев, 1970), което значи, че в прозорци и котли до 3 ара няма централна зона. В котел с диаметър 30 м периферната зона от двата края на диаметъра е с дължина 12 м, преходната - 10 м, и за централната зона остават едва 8 метра.

Моите опоненти смятат, че отворените котли трябва да бъдат с големина 1-1.5 дека, защото в противен случай не отговарят на разбирането за природна гора и се нарушава горската обстановка. Нека не забравяме, че лесовъдството е компромис между природната гора и нуждите на хората, т.е. имитиране, неподобяване на природните процеси, структури и явления, а не сяла копиране. В близкото минало сме създали едроплощи - върху целите насаждения, пълноценни от чисто лесовъдско гледище горски комплекси, та сега не бива да създаваме големи до 5 дека млади котли. И досегашното лесовъдство си има свои добри страни, които трябва да използваме разумно. Преди 1990 г. нямаше лесовъдска дисциплина „горска екология“, разбиране за природосъобразна гора, екосистемни ползи и услуги. Тези нови понятия се породиха след времето на остър сблъсък между природата и човека и не могат да се подминават повече.

Д-р инж. Иван КОСТОВ